Laura Bellini

Два квитки без обіцянок

Між двома мапами має знайтися місце для нас

Два квитки без обіцянок

Між двома мапами має знайтися місце для нас

Laura Bellini

ROMANS

ISBN: 9788384901458

ALL-IN Rafał Płonkowski

ЗМІСТ

INTRO 4
Розділ 1 - Місто нікому не належить..... 11
Розділ 2 - Межі, накреслені олівцем 22
Розділ 3 - Те, чого не видно на планах..... 34
Розділ 4 - Речі, яких не вносять до календаря 46
Розділ 5 - Право відмовити 60
Розділ 6 - Місце між нами 73
Розділ 7 - Відстань, якої ще не було 86
Розділ 8 - Серед чужих ми стаємо собою 98
Розділ 9 - Ціна одного кроку 109
Розділ 10 - Усе, чого ми не обіцяли 121
Розділ 11 - Ранок без готових відповідей.....132
Розділ 12 - Два напрямки 144
Розділ 13 - Межа відповідальності.....156
Розділ 14 - Те, чого ми не хочемо втратити.....167
Розділ 15 - Ціна рішення залишитися..... 177
Розділ 16 - Тиша між двома містами 188
Розділ 17 - Мапа власних рішень 198
Розділ 18 - Домовленість без жертв..... 208
Розділ 19 - Два квитки у протилежних напрямках 219
Розділ 20 - Місце для нас.....231

INTRO

Першого вечора в Лісабоні я купила два квитки на трамвай, хоча вже три роки подорожувала виключно сама.

Це не був романтичний жест чи передчуття того, що моє життя ось-ось зміниться. Просто автомат на зупинці двічі списав гроші, а мені не хотілося сперечатися з машиною, яка, вочевидь, краще за мене знала, скільки пасажирів має вирушити в цю подорож.

Я сховала квитки до кишені лляного піджака й поглянула на освітлені вікна старих будинків. Лісабон пахнув нагрітим каменем, кавою та солоним повітрям із боку Тежу. Вечірнє сонце затримувалося на фасадах, вимальовуючи відтінки, яких я не змогла б відтворити на жодній фотографії. Якусь мить я стояла нерухомо, дозволяючи собі розкіш, майже забуту за останні місяці: мені нікуди не потрібно було поспішати.

Мені було тридцять вісім років. Я мала валізу, надто важку для брукованих вуличок, і шість тижнів, щоб довести, що здатна створити виставку, не озираючись на чужі очікування.

Кураторська резиденція в Лісабоні мала стати чимось більшим, ніж професійне визнання. Я працювала над проєктом, присвяченим пам'яті міст, їхнім прихованим переходам і місцям, які зникали з мап швидше, ніж зі спогадів мешканців. Варшава навчила мене впорядковувати чужі історії. Португалія мала дати простір, щоб я нарешті розповіла власну.

У телефоні чекав непрочитаний лист від Гелени Карвалью, директорки Fundação Horizonte. Ми вже двічі

обговорювали можливість мого працевлаштування на постійній посаді. Офіційної пропозиції ще не було, але саме запрошення до переговорів здавалося дверима, перед якими я стояла вже дуже давно і які нарешті почали відчинятися.

Я відкрила повідомлення.

Лідіє, будемо раді обговорити твої плани після завершення резиденції. Чи знайдеш час наступного четверга?

Я усміхнулася, дивлячись на екран. Четвер. Конкретний день, конкретна година, жодних гучних заяв. Саме так я любила ухвалювати рішення. Спочатку факти, потім емоції, якщо останні взагалі були потрібні.

— Перепрошую, цей трамвай їде до Граси?

Я підвела очі.

Чоловік, який стояв поруч, мав темне волосся з першими сивими пасмами біля скронь і засукані рукави світлої сорочки. В одній руці він тримав паперову мапу міста, в іншій — невелику дорожню сумку. Він запитав польською, але не тому, що впізнав у мені співвітчизницю.

Він упізнав мене.

Якусь мить я не могла вимовити його ім'я.

— Стефане?

Він повільно усміхнувся, наче передбачав моє здивування, проте не був певен, що я зрадію цій зустрічі.

— Лідія Островська. Ти досі маєш такий вигляд, ніби ось-ось виправиш комусь неправильно підписану картину.

— А ти досі починаєш розмову з провокації.

— Це було запитання про трамвай.

— У такому разі ні. Цей їде в протилежний бік.

Він поглянув на табличку зупинки, потім на власну мапу.

— Отже, добре, що я все-таки запитав.

Я не бачила Стефана Вільгу сім років. Востаннє ми зустрілися на конференції в Кракові, де посварилися через реконструкцію невеликого міського саду. Я захищала історичну композицію простору, а він стверджував, що місто не може перетворитися на музей власного минулого. Дискусія тривала майже годину, а потім ми провели ще дві за вином, розмовляючи вже про все, крім саду.

Найбільше мені запам'яталося те, як він умів слухати. Він не перебивав, коли я говорила щось важливе. Дивився на мене настільки уважно, що мені здавалося, ніби я сама починаю розуміти власні аргументи лише тоді, коли вимовляю їх уголос.

Того вечора він ледь не поцілував мене. А можливо, це я ледь не поцілувала його. Ми так і не з'ясували подробиць.

— Що ти робиш у Лісабоні? — запитала я.

— Працюю. Над проєктом оновлення території навколо колишнього промислового комплексу. Фундація запросила мене як консультанта.

Він назвав організацію, яку я не могла сплутати з жодною іншою.

Fundação Horizonte.

— Це, мабуть, жарт.

— Боюся, я не настільки дотепний.

Я дістала телефон і відкрила графік резиденції. Прізвище зовнішнього консультанта з'явилося в оновленні, надісланому напередодні, яке я не встигла уважно прочитати.

Стефан Вільга. Ландшафтний архітектор.

Я відчула роздратування на саму себе. Я завжди перевіряла документи. Завжди знала, з ким працюватиму. Принаймні саме такі правила діяли в житті, яке я ретельно для себе облаштувала.

— Отже, ми працюватимемо разом, — сказала я.

— Схоже на те.

— Сподіваюся, цього разу ти не намагатимешся посадити дерева посеред моєї експозиції.

Він тихо засміявся.

— Залежить від того, чи захочеш ти знову замкнути історію міста за склом.

Я мала відповісти негайно. Я добре знала такі словесні поєдинки й зазвичай виходила з них переможницею. Проте цього разу помітила те, чого не бачила сім років тому: втому, приховану за спокійними рухами, легке напруження біля губ. Стефан виглядав зрілішим, менш безтурботним. Наче життя навчило його, що не кожен простір можна перебудувати відповідно до початкового проєкту.

Під'їхав трамвай. Старий жовтий вагон зупинився з металевим скреготом, і двері відчинилися просто перед нами.

— Це твій? — запитав він.

— Так. Їду до квартири.

— Тоді не заважатиму.

Він відступив на крок, звільняючи мені прохід. Цей незначний жест здивував мене більше, ніж сама зустріч. Він не намагався продовжити розмову чи випросити ще п'ять хвилин. Дозволяв мені піти.

Я засунула руку до кишені й намацала два квитки.

— Стефане?

Він обернувся.

— Взагалі-то в мене є один зайвий.

Я простягнула паперовий квиток. Він поглянув на нього, а потім на мене.

— Пропонуєш мені спільну подорож?

— Пропоную тобі проїхатися трамваєм. Не шукай прихованого змісту.

— Спробую. Хоча у твоєму товаристві мені це завжди давалося важко.

Ми зайшли всередину. Я сіла біля вікна, а він вмостився поруч, залишивши між нами невелику відстань. Крізь відчинене вікно проникало тепле повітря, приносячи запах смажених каштанів і далекі звуки розмов. Трамвай повільно підіймався вузькою вулицею, минаючи балкони так близько, що, здавалося, можна було простягнути руку й торкнутися розвішаної на них білизни.

— Надовго ти приїхав? — запитала я.

— На кілька тижнів. Потім повертаюся до Польщі.

Він сказав це без вагань. Наче дата повернення була такою ж очевидною, як адреса, надрукована на квитку.

— А ти? — поцікавився він.

Я подивилася у вікно на будинки, повз які ми проїжджали.

— Ще не знаю.

Це була не вся правда. Я не розповіла йому про розмову з Геленою і про те, що вперше за багато років замислювалася над можливістю залишитися десь назавжди. Я не відчувала обов'язку пояснювати свої плани чоловікові, з яким щойно зустрілася знову після стількох років.

І все ж його присутність змушувала мої ретельно підготовлені відповіді раптом звучати тривожно неповними.

На повороті трамвай загальмував різкіше, ніж зазвичай. Стефан уперся долонею в спинку сидіння переді мною, щоб я не вдарилася плечем об металевий поручень. Він не торкнувся мене. Коли вагон вирівнявся, спокійно прибрав руку.

— Радий тебе бачити, Лідіє, — сказав він.

Я повернула голову. У його голосі не було жарту, за яким можна було б приховати значення цих слів.

— Я теж рада тебе бачити, Стефане.

Якусь мить ми дивилися одне на одного, нікуди не поспішаючи. За вікном Лісабон пропливав у золотавому світлі, а я вже знала, що могла б вийти на наступній зупинці й повернутися до плану, який привезла із собою.

Я цього не зробила.

— Пам'ятаєш той вечір у Кракові? — запитав він.

— Пам'ятаю.

— Іноді я думав про те, що було б, якби я тоді залишився довше.

Він не відвів погляду. І навіть не спробував перетворити своє зізнання на жарт.

За вікном з'явилася річка. Останнє денне світло відбивалося від водної поверхні, розбиваючи її на тисячі мерехтливих уламків.

Попереду в мене було шість тижнів роботи, пропозиція, здатна змінити моє майбутнє, і чоловік, який щойно нагадав мені про запитання, залишене без відповіді сім років тому.

— Стефане, — промовила я тихіше. — А що, як цього разу ти залишишся достатньо довго, щоб нам довелося дізнатися відповідь?

Розділ 1 - Місто нікому не належить

Наступного ранку я прокинулася за шість хвилин до будильника, переконана, що хтось стукає у двері.

Якусь мить лежала нерухомо, прислухаючись. За відчиненим вікном чувся дзенькіт посуду з кав'ярні на першому поверсі, а десь далі хтось пересував металеві стільці кам'яним тротуаром. Жодного стукоту. Лише незнайоме місто, яке поволі починало вибудовувати власний ритм навколо мого тимчасового життя.

На стільці лежав лляний піджак із попереднього вечора. Я дивилася на нього довше, ніж було розумно. Пам'ятала останній погляд Стефана, коли ми вийшли з трамвая, і відповідь, яку він дав не одразу на моє провокаційне запитання.

— Я не хотів би знову поїхати, так і не дізнавшись чогось важливого, — сказав він нарешті.

Потім побажав мені доброї ночі.

Він не попросив мого номера телефону, хоча ми вже обмінялися робочими електронними адресами. Не запропонував випити кави наступного дня. Просто пішов у бік свого готелю, залишивши мене з незручним усвідомленням того, що я хотіла затримати його ще на кілька хвилин.

Я підвелася й приготувала каву на маленькій кухні. Квартира, яку орендувала для мене фундація, була світлою, повною рослин і книжок трьома мовами. З балкона я бачила частину річки й дахи, на яких ранкове світло розливалося, наче тонкий шар меду.

Я відкрила ноутбук. Мій розклад на найближчі шість тижнів містив двадцять три зустрічі, чотири ознайомчі візити, підготовку виставки та підсумкову презентацію для правління фундації. Усе мало своє місце. Навіть вільні вечори я позначила світло-сірим кольором, хоча не могла сказати, що саме збиралася з ними робити.

О дев'ятій тридцять я мала познайомитися з командою, відповідальною за колишній промисловий комплекс на Руа-да-Жункейра, частину якого фундація планувала відкрити для відвідувачів. Моя виставка мала розповідати про пам'ять цього місця через фотографії, записи спогадів мешканців і мапи, що показували послідовні перетворення району.

Я не планувала, що ландшафтний архітектор стане одним із найважливіших співрозмовників під час створення цієї оповіді.

І тим паче не планувала, що ним виявиться Стефан Вільга.

До фундації я прийшла на п'ятнадцять хвилин раніше. Гелена Карвалью зустріла мене біля входу й провела до конференц-зали, де на довгому столі були розкладені плани будівель, фотографії та зразки матеріалів.

— Сподіваюся, ти добре спала, — сказала вона англійською.

— Краще, ніж можна очікувати після першої ночі в новому місці.

— Це добра ознака. Лісабон зазвичай змушує трохи зачекати, перш ніж починає сприймати людину як свою.

Гелені було за п'ятдесят. Вона мала коротке сиве волосся й незвичайне вміння вести розмову без зайвих люб'язностей. Вона сподобалася мені ще під час нашої

першої відеоконференції. Гелена не запитувала, чи буде моя мистецька пропозиція достатньо привабливою для спонсорів. Вона запитувала, чого відвідувачі не повинні забути після виходу з виставки.

Тоді я відповіла, що місто — це не лише те, що залишається на фотографіях.

Тепер я збиралася відстояти цю думку.

— Стефан уже тут, — повідомила Гелена. — Переглядає документацію території.

Я зупинилася на порозі.

Він стояв біля вікна в темно-синій сорочці із засуканими рукавами. Перед ним на столі лежала розгорнута мапа, а поруч стояло горнятко кави. Коли він підвів голову, його усмішка була стриманою, майже офіційною.

— Доброго ранку, Лідіє.

— Доброго ранку, Стефане.

Гелена зацікавлено подивилася на нас.

— Ви знайомі?

— Колись давно ми сперечалися про один сад, — відповіла я.

— В одному питанні Лідія мала рацію, — додав Стефан.

Я підняла брови.

— Лише в одному?

— Решту я досі обмірковую.

Гелена засміялася й запросила нас до столу.

Перші пів години все відбувалося відповідно до моїх очікувань. Я представила концепцію виставки з робочою

назвою «Місто, записане двічі». Перша мапа мала відтворювати офіційну історію комплексу: дати будівництва, зміни власників, призначення приміщень. Друга мала постати з розповідей людей, які тут працювали, жили й виростали.

Я хотіла, щоб відвідувачі могли пройти крізь цей простір, слухаючи голоси мешканців і відкриваючи, скільки різних значень може мати одна й та сама адреса.

Стефан слухав уважно. Не перебивав, але щось позначав олівцем на своєму плані. Я помітила, що його мапа зображувала передусім внутрішній двір, переходи та невеликий сад, прихований між будівлями.

Коли я закінчила, Гелена попросила його висловитися.

— Проєкт Лідії має дуже міцну основу, — сказав він. — Але запропонований маршрут проходить через частину подвір'я, яку зараз не варто відкривати для відвідувачів.

Я повернулася до нього.

— Чому?

Він посунув до мене план.

— Колишній резервуар для дощової води засипали, але ґрунт досі потребує перевірки. Крім того, там ростуть три старі дерева, коренева система яких розташована саме під запланованою пішохідною доріжкою.

— Я не пропоную будувати автомагістраль. Ідеться про тимчасовий прохід для пішоходів.

— Для кількох сотень людей щотижня.

— Якщо виставка матиме успіх.

— Я припускаю, що саме цього ми й прагнемо.

Його тон залишався спокійним, і це лише посилювало моє роздратування.

— А якщо ми поведемо людей іншим шляхом, то втратимо найважливішу частину розповіді. Саме там працівники зустрічалися під час перерв. У мене вже є три свідчення, у яких це місце згадується як осередок їхнього повсякденного життя.

Стефан нахилився над мапою.

— Я не ставлю під сумнів значення цього місця. Я ставлю під сумнів спосіб, у який ти хочеш зробити його доступним.

— Різниця, яка на практиці призводить до того самого результату.

— Не обов'язково.

Гелена якийсь час спостерігала за нами, а потім закрила нотатник.

— Бачу, вам буде про що поговорити.

Я не знала, чи вона задоволена, чи стурбована.

Після зустрічі я попросила Стефана залишитися. Решта учасників вийшла, і залу наповнила тиша, яку порушував лише далекий шум кондиціонера.

— Ти міг сказати мені раніше, — почала я.

— Про що?

— Про проблему з подвір'ям.

— Учора ввечері?

— Хоча б.

Він спокійно подивився на мене.

— Учора ми їхали трамваєм. Я ще не знав, як саме ти плануєш маршрут.

— Але ти знав, що на території є обмеження.

— Так. І припускав, що ми обговоримо їх на зустрічі, для участі в якій нас обох найняли.

Я не могла заперечити логічності його відповіді. І все ж щось у ній мене зачіпало.

— У мене шість тижнів, Стефане. За чотири має бути готова версія експозиції для пробного проходження. Я не можу витратити половину резиденції на узгодження кожного метра.

Він сперся долонями об край столу.

— А я не можу підписати рекомендацію щодо маршруту, безпечність якого не здатен підтвердити. Я не зроблю цього навіть заради тебе.

Останні слова прозвучали інакше, ніж попередні. Я підвела очі.

— Навіть заради мене?

— Саме тому, що я серйозно ставлюся до твоєї роботи.

Якусь мить не знала, що відповісти. Я була готова до суперечки з експертом, який вважає свою галузь важливішою за мистецтво. Але не до розмови з чоловіком, здатним відмовити мені, жодним чином не применшуючи моєї компетентності.

— Чого ж ти очікуєш? — запитала я.

— Щоб ми поїхали туди разом. Побачили, що насправді можна зробити. Не ухвалювали рішення лише на підставі двох мап.

— У мене запланований огляд території на завтра.

— Знаю. Я внесений до графіка.

Я підозріло поглянула на нього.

— Ти знаєш мій календар?

— Я знаю графік проєкту, Лідіє. А не твоє приватне життя.

На його губах з'явилася знайома усмішка.

— Хоча визнаю, що вчора якийсь час воно цікавило мене більше, ніж робота.

Я закрила теку трохи голосніше, ніж збиралася.

— Дуже зручно, що ти вмієш відокремлювати одне від іншого.

— Я зовсім не казав, що вмію.

Повітря між нами наче стало густішим. Одного речення вистачило, щоб я згадала сім років мовчання, ту готельну терасу в Кракові та його долоню, яка лежала зовсім поруч із моєю на поручні.

— Стефане, я хочу, щоб ми добре працювали разом.

— Я також.

— А це означає, що ми не дозволимо минулому ускладнювати проєкт.

Він прийняв ці слова без заперечень. Якусь мить крутив у пальцях олівець, потім поклав його на план.

— Згода. Але в мене є одна умова.

— Слухаю.

— Коли ми говоримо про проєкт, не вважай, що я виступаю проти тебе, якщо не погоджуюся з твоєю пропозицією.

Я відчула легкий укол сорому. Саме це я щойно й зробила.

— А моя умова полягає в тому, що ти не прикриватимешся безпекою, якщо існують рішення, які дозволяють зберегти сенс виставки.

— Справедливо.

Він простягнув мені руку. Я потиснула її, трохи розвеселена урочистістю цього жесту. Його долоня була теплою й шорсткою, але він не затримав моєї руки ні на секунду довше, ніж вимагала наша домовленість.

— І ще одне, — додала я.

— Починаю побоюватися, що укладаю дуже невигідну угоду.

— Учорашня розмова в трамваї не означає, що тепер ти можеш ставитися до мене інакше, ніж до решти колег.

Він посерйознішав.

— Я ніколи й не збирався.

У його голосі не було ображеної гордості. Лише рішучість, яку я напрочуд легко прийняла.

По обіді я зустрілася з Інеш Рібейру, координаторкою резиденції. Їй було трохи за тридцять, вона швидко говорила й носила в сумці більше ключів, ніж я будь-коли бачила в однієї людини. Інеш показала мені архів фундації та познайомила з двома літніми жінками, які погодилися поділитися спогадами про колишній комплекс.

Одна з них, пані Тереза, пропрацювала там двадцять сім років.

— Усі запитують мене про машини, — сказала вона, коли ми сіли за невеликий стіл. — Ніхто не запитує про лавку.

— Яку лавку?

— Під деревом. Там ухвалювали найважливіші рішення. Хто змінює роботу, хто виходить заміж, кому потрібна допомога. Керівники мали свої кабінети, а ми мали лавку.

Я записала її слова майже дослівно. Раптом зрозуміла, чому мені настільки важливе це подвір'я. Воно не було просто переходом між виставковими залами. Це було місце, де приватні історії мешканців набували значення.

Я показала Терезі стару фотографію.

— Ось тут?

Вона підсунула знімок ближче до очей.

— Так. Але лавка стояла трохи лівіше. Під найбільшим деревом.

Я позначила цю точку на копії плану. Саме там Стефан окреслив червоним ділянку, що потребувала захисту.

Кілька хвилин ми говорили про людей, які сиділи під деревом. Тереза розповіла, що саме там її майбутній чоловік чекав на неї після їхньої першої спільної зміни. Тоді він не сказав нічого особливого. Просто приніс два апельсини, бо знав, що вона забула обід.

— Через два роки ми одружилися, — додала вона. — Але не тому, що він приніс фрукти. А тому, що наступного разу теж пам'ятав.

Я поверталася до квартири з її словами в голові.

Перед входом до будинку зупинилася біля маленької крамниці канцелярського приладдя. Купила новий альбом для ескізів і кілька олівців. Я любила починати роботу з чистих сторінок, хоча знала, що деякі найкращі ідеї народжуються саме там, де хтось уже залишив слід.

Телефон завібрував.

Повідомлення від Стефана.

Я перевірив попередні вимірювання. Завтра покажу тобі два варіанти підходу до подвір'я. Один із них може дозволити зберегти вид на старе дерево.

Я прочитала повідомлення двічі. Він міг закінчити робочий день за своїм столом, вирішивши, що проблема належить мені. Натомість шукав рішення.

Я відповіла:

Я розмовляла з колишньою працівницею. Дерево важливіше, ніж я думала. Завтра покажу тобі її розповідь.

Відповідь надійшла майже миттєво.

Тоді ми обоє маємо причину переглянути початкові припущення.

Я усміхнулася. За мить з'явилося ще одне повідомлення.

І ще дещо. Я знаю в Лісабоні місце, де подають каву достатньо міцну, щоб пережити розмову з тобою. Запрошення залишається чинним, але виключно поза робочим часом.

Я дивилася на екран, намагаючись зрозуміти, коли саме він устиг запросити мене вперше.

Я написала:

Спочатку покажи мені ці два варіанти. Потім вирішу, чи заслужив ти на каву.

Я поклала телефон на кухонну стільницю.

За кілька хвилин, стоячи біля відчиненого вікна, я усвідомила, що досі не перевірила відповідь Гелени щодо зустрічі наступного тижня, присвяченої можливій посаді.

Це було зовсім на мене не схоже.

Я увімкнула ноутбук і підтвердила час розмови. Потім відкрила календар, щоб додати відвідування архіву. Біля завтрашнього огляду території вже стояли два імені.

Лідія Островська.

Стефан Вільга.

Сім років вони належали двом окремим історіям. Тепер опинилися поруч в одному рядку, на мапі міста, яке для кожного з нас мало означати щось своє.

Я не хотіла робити з цього жодних висновків.

Але коли закрила ноутбук, уже знала, що чекатиму завтрашнього ранку з причин, які неможливо було вписати до розкладу.

Розділ 2 - Межі, накреслені олівцем

Стефан чекав біля входу до колишнього промислового комплексу з двома горнятками кави й згорнутою мапою під пахвою.

Була дев'ята п'ятнадцять. Повітря залишалося ще прохолодним, а широка вулиця, що вела до річки, лише починала заповнюватися автомобілями. Над низьким муром комплексу здіймалися крони дерев, яких я не бачила на сучасних фотографіях.

— Я не знав, яку каву ти п'єш, — сказав він, простягаючи мені одне горнятко. — Тому купив чорну. Якщо не любиш, заберу назад.

— Чорна ідеально підходить.

— Чудово. Першу кризу подолано.

Я взяла каву, намагаючись не усміхатися надто широко. На ньому були світлі штани й сорочка приглушеного зеленого кольору. Він виглядав невимушеніше, ніж попереднього дня, але не менш професійно.

— У мене є дещо для тебе, — сказала я.

Я дістала із сумки роздруківку уривка розмови з Терезою. Стефан прочитав його не поспішаючи, затримавши погляд на описі лавки під деревом.

— Це змінює те, як ми маємо дивитися на це місце, — зазначив він.

— Саме так.

— Тобі не обов'язково проводити людей через середину подвір'я. Тобі потрібно, щоб вони зрозуміли, чому воно було важливим.

— Одне не виключає іншого.

— Побачимо.

Я не відповіла. Починала розуміти, що його впертість полягала не в захисті першої ідеї. Стефан просто не хотів ухвалювати рішень, поки не побачить проблему цілком. Ця риса водночас дратувала й була такою, з якою важко сперечатися.

Біля брами нас привітав Мігель, адміністратор об'єкта. Він відчинив важку металеву стулку й провів нас до першої будівлі. Усередині пахло пилом, деревиною та вологою, яку роками вбирали старі стіни. Сонячні промені проникали крізь високі вікна, освітлюючи дрібні порошинки, що кружляли в повітрі.

Ми пройшли порожнім цехом, де на підлозі збереглися сліди колишніх робочих місць. Я уявила голоси людей, звуки машин, короткі розмови під час перерв. Саме цього я й шукала: способу повернути простору людську присутність, не вдаючи, ніби час можна повернути назад.

Стефан зупинився біля дверей, що вели на подвір'я.

— Тут починається складніша частина.

Ми вийшли назовні.

Подвір'я виявилося більшим, ніж можна було припустити за планами. У його центрі росло старе дерево з широкою кроною, а навколо лежали фрагменти кам'яного покриття й залишки невисоких мурів. В одному місці земля помітно просіла.

Стефан показав мені ділянку, позначену в документації.

— Під цією частиною розташований колишній резервуар. Ми ще не знаємо, чи правильно його засипали. Тому без додаткових досліджень не можемо прокладати тут громадський прохід.

Він присів біля краю старої доріжки й показав мені тріщини.

— Бачиш? Ця лінія невипадкова. Ґрунт поводиться по-різному з обох боків.

Я опустилася навколішки поруч, щоб роздивитися уважніше. Відчула запах нагрітої землі та його одеколону, ледь помітний за ароматом кави.

— А якщо встановити легку платформу? — запитала я.

— Можливо. Але спочатку треба знати, на що ми її спиратимемо.

— Ти знову говориш так, ніби хочеш зупинити весь проєкт.

Він повернув голову.

— Лідіє, подивися на мене.

Я зробила це неохоче.

— Я не намагаюся нічого в тебе забрати. Хочу, щоб люди могли приходити сюди й через десять років. Якщо ми пошкодимо коріння або проігноруємо стан ґрунту, то втратимо щось, чого вже не вдасться відновити.

Він не підвищив голосу. Говорив із такою впевненістю, що я на мить забула підготовлену відповідь.

— А якщо ми надто зосередимося на захисті, ніхто не дізнається історії цього місця, — сказала я тихіше.

— Саме тому ми тут удвох.

Він підвівся й простягнув мені руку. Цього разу я прийняла її без роздумів. Він допоміг мені підвестися з нерівної поверхні, а потім відступив, залишаючи простір, щоб я могла оглянути дерево.

Протягом наступної години ми ходили територією, порівнюючи плани з реальним розташуванням проходів. Стефан позначав місця, які потребували досліджень, а я фотографувала сліди колишнього використання простору. Кілька разів ми не погоджувалися щодо маршруту, але суперечка поступово змінювала характер. Замість захищати власні ідеї, ми почали перевіряти, як їх можна поєднати.

Біля західної стіни ми знайшли вузький прохід, що вів на невелику підвищену терасу.

— Звідси видно все подвір'я, — зауважила я.

Стефан поглянув на план.

— А ґрунт із цього боку стабільний. Це частина колишнього технічного проходу.

Я підійшла до поручня. Дерево стояло майже точно навпроти нас. Із цієї точки можна було побачити не лише його крону, а й місце, де, за словами Терези, стояла лавка.

— Ми могли б розмістити тут аудіозапис, — сказала я. — Голос Терези. Розповідь про людей, які зустрічалися під деревом.

— А саме подвір'я залишити майже недоторканим.

— Не зовсім. Я хотіла б позначити на землі колишнє розташування лавки. Можливо, світлом, яке не потребуватиме втручання в покриття.